

KNYGOTYRA 2010–2011 METŲ MOKSLINĖSE KONFERENCIJOSE

ALMA BRAZIŪNIENĖ

Kokie moksliniai renginiai, tiesiogiai susiję su knygotyra, įvyko per metus – nuo antrojo 2010 metų „Knygotyros“ tomo (55) iki šio tomo (57) pasirodymo? Tokį klausimą patys sau uždavėme visai neseniai ir dabar nuosekliai suregistruoti Lietuvos knygotyrai aktualius renginius nelengva, todėl ši konferencijų metinė apžvalga jokiū būdu netaiko į išsamią mokslinių renginių kroniką, atvirksčiai, viso labo puoselėjame viltį, jog vieno ar kito renginio kad ir trumputė refleksija gal paskatintų apmąstyti knygotyros raidą, ateities perspektyvas.

Susiklostė tradicija, kad Knygotyros ir dokumentotyros instituto kasmet (nuo 1991 m.) rengiamos tarptautinės konferencijos ir juose skaitomi pranešimai suteikia progą tų konferencijų dalyviams parengti straipsnius konferencijos tema pirmajam, teminiam, „Knygotyros“ metų tomui. 2010 m. rugsėjo 23–24 d. vykusią konferenciją „Lietuvos raudonoji knyga: reti ir vertingi leidiniai“ buvo skirta spausdintiniam paveldui aptarti. Konferencijos pavadinimą inspiravo estų knygotyrininkų 2006 metais išleista kompaktinė plokštelė *Estijos leidinių raudonoji knyga, 1535–1850*.

Konferencijos dalyvių mintis, sugulusias į straipsnius, jau galime perskaityti „Knygotyros“ 56 tome, taigi plačiau prie šios konferencijos čia nesustosime. Tik galima pridurti, kad konferencija praplėtė Lietuvos spausdintinio paveldo sklaidos vaizdą: buvo patikslinta vertingiausių šio paveldo klodų apimtis Lietuvos institucijose (inkunabulų – Vilniaus universiteto bibliotekoje, paleotipų – Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, lietuviškų kontrafakcinių leidinių – Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje ir kt.), į mokslo apyvartą įvesdinti nauji, dar nežinoti paveldo raidos faktai (Jurgio Platerio lituanistikos kolekcijos ir prezidento Antano Smetonos bibliotekos likimai, lietuviškos knygos XVIII a. kunigo Josijo Lorcko asmeninėje bibliotekoje Kopenhagoje), aptartos rinkinių istorinės vertės, spausdintinio paveldo vadybos problemos atminties institucijose ir kt. Iš viso konferencijoje buvo perskaityti 23 pranešimai, iš jų 5 – užsienio pranešėjų.

Konferencijos viešnia dr. Iryna Ciborovska-Rymarovič iš Ukrainos nacionalinės V. Vernadskio bibliotekos kalbėjo apie Sapiegų, garsios LDK didikų giminės, as-

meninių bibliotekų paveldą Kijevo atmin ties institucijose. Kaip tik šis pranešimas tiesiogiai syja su kita konferencija, vykusia Minske, Baltarusijos nacionalinėje bibliotekoje, 2010 m. spalio 27–29 d., – Šeštaisiais tarptautiniais knygotyros skaitymais „Bibliotekos vaidmuo formuojant inovacinę aplinką mokslui, švietimui ir verslui“. Pirmąją konferencijos dieną atskira sekcija dirbo knygotyrininkai, užsimoję virtualiai rekonstruoti Sapiegų giminės biblioteką. Suburta tarptautinė ši projektą koordinuojanti taryba (Baltarusijos, Rusijos, Lenkijos, Lietuvos atstovai), iniciatyvą palaiko ir finansuoja UNESCO. Buvo išklausti Liudmilos Kiriuchinos (Baltarusijos nacionalinė biblioteka), Nikolajaus Nikolajevo (Rusijos nacionalinė biblioteka Sankt Peterburge), Alos Miasnianskinos (Bresto apskrities viešoji biblioteka), Marijos Bryndos (Lenkijos nacionalinė biblioteka) ir šių eilučių autorės pranešimai apie įvairiose institucijose išlikusį Sapiegų giminės knyginį paveldą. Susidarė įspūdis, kad Sapiegų bibliotekos rekonstrukcijos virtualaus projekto iniciatoriai šios giminės knyginį paveldą suvokia kaip vientisą tradiciją, nesistengdami išsiaiškinti giminės šakų istorijos ir konkrečių Sapiegų asmeninių bibliotekų likimų. Tuomet netgi projekto pavadinime slypi klaida: iš tikro tektų kalbėti ne apie Sapiegų giminės bibliotekos, o apie įvairių Sapiegų bibliotekų rekonstrukciją. Toks tikslas, žinoma, itin sudėtingas, netgi hipotetinis. Kita vertus, baltarusių susirūpinimas Sapiegų kultūriniu paveldu, jo išaiškinimu ir išsaugojimu yra suprantamas ir

palaikytinas: kaip tik Baltarusijoje klestėjo didieji Sapiegų dvarai ir rezidencijos su itin turtingomis bibliotekomis Ružanuose, Slanime, Derečine, Kodnyje (dabar Lenkija) ir kt. Šios vietos buvo tapusios kultūriniais LDK centrais. Čia iš karto, nepaisant chronologinio šios apžvalgos rašymo principo, būtų galima pasakyti, kad konferencijoje diskutuotos mintys po pusmečio iš dalies jau buvo įgyvendintos: 2011 m. birželio 4 d. restauruotuose Ružanų Sapiegų rūmuose buvo pristatyta kompaktinė plokštelė *Сapieгана: книжное собрание рода Сapieг* (Sapiehana: Sapiegų giminės knygų rinkinys). Plokštelę išleido Baltarusijos nacionalinė biblioteka 100 egzempliorių tiražu. Joje – keli šimtai Sapiegų knygų iš Rusijos nacionalinės bibliotekos Sankt Peterburge aprašų (su kai kurių knygų visateksčiais vaizdais), literatūros apie Sapiegas bibliografija (parengė Bresto apskrities viešoji biblioteka), Sapiegų ikonografija. Pačių didingų barokinių Sapiegų rūmų rekontruota tik maža dalis – dešynsis sparnas. Jame dabar įsikūrė muziejus. Autentiškų eksponatų jame, suprantama, taip pat nedaug. Viena iš pagarbiai eksponuojamų knygų – Vilniaus universiteto bibliotekos katalogas *Bibliotheca Sapiehana: Vilniaus universiteto bibliotekos rinkinys* (Vilnius, 2010). Muziejaus, kuris oficialiai vadinamas Ružanų Sapiegų rūmų kompleksu, direktorius, jaunas istorikas Ruslanas Knyga (reta ir itin simbolinė pavardė!) turi toli siekiančių planų, kaip plėtoti muziejų ir padaryti jį traukos centru. Juolab kad šiandienos Ružanai, nedidelis miestelis Baltarusijos Pružanų rajone, – ypatingos

reikšmės LDK kultūros istorijos vieta (čia Leono Sapiegos ir palikuonių rezidencijos liekanos, čia katalikų, stačiatikių, unitų, žydų religinis paveldas ir kt.).

Lietuvių kalbos institutas 2010 m. lapkričio 25–26 d. surengė nacionalinę mokslinę konferenciją „Priešaušrio mokslas, kultūra ir švietimas“, skirtą Didžiosios Lietuvos periodikos pradininko Lauryno Ivinskio 200-osioms gimimo metinėms atminti. Joje pranešimą „Lauryno Ivinskio *Metskaitliai* Žemaičiuose: kalendorių platinimas“ skaitė Knogytyros ir dokumentotyros instituto doktorantas Tomas Petreikis. Remdamasis archyviniais ir publikuotais šaltiniais, jis nagrinėjo L. Ivinskio *Metskaitlių* platinimą Žemaitijoje 1847–1864 metais.

Įsimintina 2010 m. gruodžio 14 d. vykusio konferencija „Lituanistika atkurtoje valstybėje: tapatybę keičiantys atradimai“, skirta Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dvidešimtmečiui. Konferenciją organizavo Lietuvių kalbos institutas ir Lietuvos mokslų akademija kartu su kitomis humanitarinio profilio mokslo institucijomis. Sveikinama konferencijos idėja – draugėn sukviesti visus Lietuvos humanitarus apmąstyti, kas nuveikta per praėjusius dvidešimtį metų, kuriomis kryptimis eita, kas pasisėkė ir kas ne. Kviečiantis diskutuoti buvo plenarinis dr. Dariaus Kuolio pranešimas „Lituanistika Lietuvos valstybėje: pamatų ar pakelės akmuo?“ „Šiandieninė nenuosekli, įnoringa, nenuspėjama humanitarinių mokslų ir kultūros politika lemia nenuoseklią, fragmentuotą lituanistikos raidą, stumia humanitarinius mokslus ne į kūrybinę, bet

į gynybinę, rezistencinę poziciją“, – teigė pranešėjas. Tarp daugelio kitų jo pranešime nuskambėjusių klausimų buvo ir šie, tiesiogiai susiję su knygos situacija visuomenėje: „Ar, užsidarius Atviros Lietuvos fondai, mūsų valstybė perims ir tęs pasaulio humanitarikos vertimų ir leidybos programą? <...> Valstybei būtini stiprūs lituanistikos, lietuviybės sklaidos tinklai – politinę bendruomenę jungiantys komunikaciniai kanalai. Tokiais galėtų tapti periodiniai kultūriniai visuomeniniai leidiniai.“

Iš konferencijos pranešėjų pasisakymų susiklostė įdomi lituanistinių atradimų ir naujai „perskaitytų“ senųjų istorinių faktų panorama – nuo Vilniaus Kreivojo miesto (dr. Saulius Sarcevičius) iki didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno“ (dr. Jolanta Zabarskaitė). Knygos istorijai irgi užteko dėmesio: išklausyti pranešimai apie kunigaikščių Gedraičių bibliotekos sugrįžimą į Lietuvą (dr. Sigitas Narbutas), Jurgio Platerio dvaro ir jo bibliotekos likimą (prof. habil. dr. Domas Kaunas), LDK didikų bibliotekų rekonstrukcijos problemas (šių eilučių autorė).

2011 m. balandžio 19 d. Lietuvos mokslų akademijos Humanitarinių ir socialinių mokslų skyrius pakvietė į mokslinį seminarą „Epigrafika, arba įrašai senuosiuose leidiniuose, dokumentuose ir paminkluose“. Perskaityti septyni pranešimai, suprantama, neišgvildeno visų epigrafikos problemų, tačiau bent jau privertė įdėmiau stabtelėti prie kai kurių iš jų. Koks gali būti epigrafinio įrašo, proveniencijos ir marginalijos santykis (prof. dr. Arvydas Pacevičius)? Kokią vietą knygos istorijos šaltinių klasifika-

cijoje užima marginalijos (doktor. T. Petreikis), kuo svarbūs rankraštiniai priedašai senuosiuose Mažosios Lietuvos giesmynuose (prof. habil. dr. Gvidas Mikelinis)? Ką liudija įrašai Klaipėdos krašto antkapiniuose paminkluose (doc. dr. Silva Pocyte) – šios ir kitos panašios temos tapo seminaro ašimi.

2010 m. gegužės 26 dieną konferenciją (tiksliau būtų, seminarą) „Lietuvos krikščioniškųjų konfesijų raštijos paveldas“ surengė Bažnytinio paveldo muziejus. Akstinas sukviesti šiuo paveldu besidominčius buvo muziejuje atidaryta paroda „Intraibo ad altare Dei: Lietuvos tradicinių krikščioniškųjų konfesijų liturginės knygos“, parengta iš Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo ir Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekų rinkinių. Buvo perskaityti keturi pranešimai, palikę itin gerą įspūdį – pranešėjai atsiskleidė kaip tikri savo temų ekspertai. Agnė Zemkajūtė kalbėjo apie Romos katalikų mišiolus, aptarė jų raidos ypatybes, kada ir kokiomis aplinkybėmis jie pradėti naudoti LDK, smulkiai išnagrinėjo mišiolių rūšis. Apie LDK ir Prūsijos Liuteronų bei Reformatų bažnyčių XVI–XIX a. agendas kalbėjo dr. Darius Petkūnas, gražiai savo svarstymais jas susiedamas su istoriniu LDK ir Mažosios Lietuvos kontekstu (kodėl LDK nebuvo liuteroniškosios reformacijos šakos? kaip ir kiek kalvinistinė reformacija darė įtakos lietuviškosios knygos raidai? ir kt.). Bene daugiausia klausytojų klausimų sulaukė dr. Nadiežda Morozova, kalbėjusi apie Rytų apeigų krikščionių liturgines knygas. Kuo skiriasi stačiatikių, sentikių ir unitų liturgija, kokią kalbą vartoja visu

šių konfesijų atstovai, kuo ypatingas Rytų apeigų krikščionių kalendorius, kiek knygų prireikia pamaldoms laikyti? (pasirodo, net dvidešimties!) – šiuos ir kitus klausimus nagrinėjo pranešėja. Išaiškėjo, kad Lietuvos knygos istorikai spaudos draudimo laikotarpio lietuviškųjų knygų kontrabandą iš užsienio įvardydami kaip unikalų reiškinį nėra tikslūs: Lietuvos sentikiai kelis šimtmečius būtent taip, kontrabanda, gabendavosi per sieną jiems reikalingas tifybines rankraštines knygas. Intriguojantis buvo ir Živilės Stonytės pranešimas apie Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje saugomą inkunabulą – 1500 metais Venecijoje, garsiojoje Džiuntų leidykloje, išleistą gradualą (patikslinta jo išleidimo data: ne 1499-ieji, kaip nurodo Nojus Feigelmano inkunabulų katalogas, o 1500-ieji) – vienintelį tokį Lietuvoje muzikos inkunabulą. Kokia jo proveniencija, ką slepia šio inkunabulo marginalijos, ar rankraštinių lapų įklėjoms naudotas Lietuvoje pagamintas popierius, t. y. kiek šis gradualas yra lituaninis? Ne visi atsakymai atskleisti pranešime, nemažai klausimų dar teks išsiaiškinti pačiai muzikos istorikei, bet jau dabar aišku, kad Lietuvos knygos istorikų gretas papildoma jauna gabi tyrėja, besidominti knyginio Lietuvos muzikos paveldu.

Knygotyros ir dokumentotyros instituto lektorė dr. Nijolė Bliūdžiuvienė 2011 m. gegužės 25–26 d. dalyvavo Minske Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Jakubo Kolaso centrinėje mokslinėje bibliotekoje vykusioje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Berkovo skaitymai:

knygos kultūra tarptautinių kontaktų kontekste“. Renginyje, skirtame bibliografo, knygotyriminko, literatūrologo, literatūros istoriko Pavelo Berkovo 115-osioms gimimo metinėms, pranešimus skaitė atstovai iš Baltarusijos, Lenkijos, Lietuvos, Rusijos, Ukrainos. P. Berkovas atliko svarbų vaidmenį XX a. antrosios pusės buvusios Sovietų Sąjungos knygotyros raidoje, savo teoriniais darbais sudarė prielaidas formuoti naujai humanitarinei knygos kultūros disciplinai. Konferencijos darbas vyko keturiuose sekcijose, buvo analizuojamas P. Berkovo indėlis tiriant knygos kultūrą, aptarta šiuolaikinė knygotyros mokslo būklė ir perspektyvos, nagrinėta knygos kultūra tarptautinių mokslo ir kultūros ryšių kontekste bei asmeninių bibliotekų ir kolekcijų svarba tiriant knygos kultūrą. N. Bliūdžiuvienė savo pranešime kalbėjo apie Lietuvoje rengiamų tarptautinių knygotyros konferencijų socialinės ir mokslinės komunikacijos aspektus.

Įdomių mokslinių minčių galima pasisemti ne tik tarptautinėse ar nacionalinėse konferencijose, bet ir Lietuvos rajonų renginiuose. Štai T. Petreikis 2011 m. gegužės 13 d. dalyvavo jubiliejinėje konferencijoje „Dirbo ne sau, bet Lietuvos gerovei“, skirtoje Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus gimimo 210 metų sukakčiai. Konferenciją organizavo Nasrėnų vyskupo Valančiaus gimtinės muziejus kartu su Kūlipėnų M. Valančiaus pagrindine mokykla. T. Petreikis, remdamasis vyskupo bibliotekos knygomis, jų marginalijomis ir augalų lapais, išlikusiais knygoje, savo pranešime „Motiejus Valančius sodininkas“ nagrinėjo

istoriografijoje visai neliestą temą – M. Valančiaus laisvalaikį (sodininkystę). Sutrumpinti konferencijos pranešimai publikuoti to paties pavadinimo konferencijos leidinyje.

Konceptualių svarstymų senosios knygos ir raštijos temomis buvo galima išgirsti 2011 m. birželio 7–8 d. Vilniuje vykusioje konferencijoje „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės raštijos tyrimai“, kurią organizavo Lietuvių kalbos institutas vykdydamas Europos kalbų ir kultūrų dialogo tyrėjų asociacijos projektą. Habil. dr. Nikolajaus Nikolajevo (Rusijos nacionalinė biblioteka Sankt Peterburge), dr. Sigitto Narbuto (Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka), dr. Aleksandro Sušos (Baltarusijos nacionalinė biblioteka) išsamiuose pranešimuose gvildinti LDK knygos kultūros, kalbinių, konfesinių, kultūrinių ryšių ir sąveikų klausimai.

2011-ieji – Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto dvidešimtmetis. Šiai datai paminėti 2011 m. birželio 16–17 d. vyko tarptautinė mokslinė konferencija „Komunikacijos mokslai tinklaveikos visuomenėje: patirtys ir išvalgos“. Konferencijoje iš viso dalyvavo 70 pranešėjų (iš jų 24 užsienio svečiai), buvo dirbama aštuoniose sekcijose. Knygotyros temos nagrinėtos atskiroje sekcijoje „Knygotyros ir dokumentotyros mokslai ir studijos: genezė ir dabartis“. Perskaityti 7 pranešimai, apžvelgiantys Knygotyros ir dokumentotyros instituto dvidešimties metų mokslinę veiklą (prof. habil. dr. D. Kaunas), knygotyros ir archyvistikos šakų doktorantūros studijų raidą Vilniaus universitete (prof. dr. Aušra

Navickienė), knygotyros konferencijų vaidmenį mokslininkų tarptautinėje komunikacijoje (dr. N. Bliūdžiuvienė), mokslo žurnalo „Knygotyra“ raidos tendencijas (doc. dr. Alma Braziūnienė), leidybos studijų dešimtmetį, jo „kelius ir klystkelius“ (prof. dr. Remigijus Misiūnas), taip pat archyvistikos studijų raidą, šiandienos problemas ir perspektyvas (doc. dr. Julija Zinkevičienė). Du konferencijos svečiai, seni Lietuvos knygotyrininkų bičiuliai prof. habil. dr. Krzysztofą Migońis (Vroclavo universitetas) ir doc. dr. Larisa Dovnar (Baltarusijos kultūros ir meno universitetas) perskaitė diskusinius teorinius knygotyros pranešimus (L. Dovnar pranešimas publikuojamas šiame „Knygotyros“ numeryje). K. Migońio

pranešimas skambėjo plenariniame posėdyje ir buvo skirtas knygotyros ir dokumentotyros objekto problemai (ar šios dvi mokslo šakos turi vieną bendrą tyrimo objektą? kas jas jungia ir kas skiria? kaip šis klausimas kito bibliologijos raidoje ir t. t.).

Tiek išpūdžių apie knygotyrą iš įvairių konferencijų per vienerius metus. Kiek aktyviai ir kaip sparčiai jose gvildentos problemos bus sprendžiamos ir įgyvendinamos mokslo praktikoje, kiek jų liks svarstymų stadijos, kiek persikels į studijų programas ir aktyvuosis studentų kursiniais, bakalauro, magistro darbais, o gal pasireikš apskritai kitomis formomis (tarkim, mokslo tiriamaisiais projektais), parodys laikas.